

дезинтеграція. Взаємозв'язок політичного плюралізму і очерчених категорій досліджується через поняття політичної альтернативності, соціального діалогу, соціального партнерства, політичної конкуренції.

Ключевые слова: політичний плюралізм, політична стабільність, політична нестабільність, суспільно-політична інтеграція, дезинтеграція.

Ostapenko M. *Dichotomy effectiveness of realization of political pluralism realization*

The article is devoted the analysis of concepts which determine dichotomy effectiveness of realization of political pluralism, attention such categories as stability/instability, integration/dezintegration. Intercommunication of political pluralism and noted concepts opens up through political alternativeness, social dialog, social partnership, political competition.

Keywords: political pluralism, political stability, political instability, social and political integration, dezintegration.

УДК 303.4

Ходаківський М.Д.

ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД В ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

У статті розглядається підхід як методологічний інструмент наукового пізнання, розкривається можливість його застосування на різних методологічних рівнях наукового дослідження. Значні науково-методологічні можливості надає використання в політологічному дослідженні політико-культурного підходу. Зв'язок культури та політики знайшов свій вираз у таких поняттях політичної науки як «політична культура», «культурполітика», «політична акультурація» тощо. На загальнонауковому методологічному рівні політико-культурний підхід це засіб подолання формально-юридичного розуміння політики, традиційного бачення в термінах політичної системи та державно-правових інститутів.

Ключові слова: методологія науки, наукове пізнання, методологічний підхід, політико-культурний підхід.

Пізнання будь-якого явища навколишнього життя неможливе без наявності відповідного інструменту пізнання. Інструментом наукового пізнання світу є методологія, яка визначає напрямки процесу пізнання. Відповідно, методологічне обґрунтування наукового дослідження є важливою частиною його здійснення.

Основними завданнями методології є: визначення основних напрямів і програм дослідження, забезпечення правильності постановки проблем, розробка методів та засобів наукового дослідження, забезпечення вченого інтелектуальною технікою наукової діяльності, знаходження загальних підходів до вивчення предмета, становлення загальної стратегії наукового пошуку, коректування етапів дослідження за предметним змістом, визначення принципової структури і основних ліній взаємозв'язку результатів дослідження, побудова і обґрунтування предмета наукового дослідження [1, с. 9].

З точки зору методології науки, будь-яке наукове дослідження це сукупність взаємопідпорядкованих наукових засобів, за допомогою яких досягається мета дослідження та вирішуються його завдання. Серед таких засобів важливу роль відіграють науково-методологічні підходи. Як писав Е. Юдін, методологічний підхід – це принципова методологічна орієнтація дослідження, точка зору, з якої розглядається об'єкт вивчення (спосіб визначення об'єкта), поняття або принцип, який керує загальною стратегією дослідження [2, с. 69]. З точки зору Н. Стефанова методологічний підхід – це сукупність (система) принципів, які визначають загальну мету і стратегію відповідної діяльності [3, с. 27].

В структурі підходу як цілісного явища О. Петров виділив два рівня: концептуально-теоретичний, який включає базові, висхідні концептуальні положення, ідеї та принципи, що виступають гносеологічною основою діяльності, яка здійснюється з позицій і в межах цього підходу, є ядром її змісту та процесуально-діяльнісний, що забезпечує розробку та застосування в процесі такої діяльності доцільних, адекватних для її концептуально-орієнтованого змісту способів і форм здійснення [4].

Методологічні підходи можуть бути застосовані на різних рівнях наукового дослідження. Методологічні підходи, що відповідають рівню методики і техніки дослідження є спеціалізованою сукупністю процедур, що забезпечують отримання емпіричного матеріалу та його обробку. Методологічні підходи конкретно-наукового рівня виражають специфіку досліджень у певній науковій дисципліні. У даній статті нас цікавитимуть методологічні підходи, що відображають загальнонауковий рівень методології, можуть розповсюджуватися одночасно на сукупність фундаментальних наукових дисциплін, пов'язані з вирішенням широкого кола методологічних завдань.

Як відомо, після появи політично організованих форм суспільного життя з'явився і дослідницький інтерес до політики. Однак власне поняття політики почало виокремлюватися від інших галузей знання уже в Новий час. Панівним методологічним підходом того часу до розгляду політичного був нормативний. В його основі – абстрактні розмірковування про те, яким повинен бути ідеал суспільного устрою і якими засобами цей ідеал може бути досяжним.

Розвиток науки і техніки у XIX столітті спричинив популярність природничих дисциплін. Їх ефективність, кореляція між науково-технічним прогресом та методологією точних наук сприяли перенесенню методів точних наук до гуманітарного знання. З розвитком соціології, в якій чільне місце займала методологія, запозичена у природничих дисциплін, розвивалися також і знання про політику.

Панування природничого підходу в гуманітарних науках тривало до середини XX ст., коли, насамперед завдячуючи діяльності представників Чиказької школи Ч. Мерріама та Г. Лассуела, відбулася так звана «біхевіористська революція» у західній політичній думці.

В цей же час спостерігається введення категорії «культури» в розгляд політичних процесів, що обумовлене перш за все усвідомленням необхідності виявлення засобів і механізмів досягнення політичної стабільності суспільно-політичного розвитку за допомогою аналізу глибинних емоційних і соціально-психологічних зв'язків між членами політичних суспільств і формами правління, необхідністю виявити зв'язки, що сприяють або заважають національному розвитку і досягненню суспільної стабільності.

Встановлення в той період тісних міждисциплінарних зв'язків політичної науки з іншими суспільствознавчими дисциплінами – культурною антропологією, соціальною психологією, соціологією, історією та ін. сприяло формуванню і ствердженню політико-культурного підходу. Особливо важливим в його виникненні було проникнення в політичну науку після другої світової війни різних концепцій культури і культурної антропології. Попередниками, яким політико-культурний підхід завдячує своєму становленню можна вважати видатних антропологів і культурологів К. Клакхона, А. Кребера, Б. Малиновського, завдяки яким все частіше почали застосовуватися спроби розглядати політичні феномени в культурних, соціокультурних і соціально-психологічних термінах.

Складності в дослідженні культури в політиці існують тому, що є традиція сприйняття культури як якоїсь сакральної реальності [5, с. 92]. Культура в межах такого підходу розуміється як вища духовно-душевна реальність, яка оформлює і надає сенсу як поведінці, так і зовнішній дійсності, тобто відбувається сакралізація культури. Між тим, як справедливо відзначають вітчизняні вчені, суб'єкти влади, інститути і ситуації організаційно-управлінської діяльності – це така ділянка світової культури, яка переважає за своїм значенням і за блиском таланту особистостей деякі інші сфери діяльності людини (скажімо, мистецтво або наука) [6, с. 4].

Крім того, культура формує уявлення індивіда про політичні відносини в суспільстві. Кожний член суспільства в процесі соціалізації формується як соціокультурна особа і в цій якості інтегрує основні якості панівної в суспільстві соціокультурної системи. Він є носієм культури тією мірою, якою він соціалізується в умовах конкретної соціальної спільності. Засвоюючи та інтегруючи панівну в даному суспільстві культуру, окрема особа включається в динамічний процес відносин, та проводить акт самовідтворення себе як культурної особи. Частиною цього процесу є засвоєння індивідом політичних знань, норми і цінностей суспільства. Разом з цим відбувається відтворення і подальший розвиток політичних структур і відносин, а також розвиток суспільно-політичних якостей суб'єктів, які підтримують і реалізують ці відносини у своїй життєдіяльності.

В політичній соціалізації можна виділити дві фази: політичну адаптацію, яка проявляється в пристосуванні особи до політичних умов, норм та рольових функцій; та політичну інтеріоризацію, що є процесом засвоєння індивідом політичних цінностей і настанов, перехід вимог політичної системи в структуру свідомості особи. Розвиток культури і політики через поступове підкорення інстинктивної природи людини і послідовну диференціацію колективної і індивідуальної психіки, внаслідок якого людина вступає в конфлікт зі своєю початковою природою, назвали «неврозом цивілізованої людини» [7, с. 22-23], що повинен примирити природу і культуру в середині людини. Об'єктом політичної соціалізації є не тільки індивід, але й суспільство в цілому, і тоді вона є також фактором збереження та стабілізації політичної системи, умовою її нормального функціонування.

Необхідними умовами існування політики є: самосвідомість групи і її свідоме відокремлення від інших груп; усвідомлення себе індивідом в якості члена певної групи; розрізнення, навіть коли воно є тимчасовим між правителями і тими, ким управляють; визнання законної влади; свідоме використання сили; система нормативних вимог. Це дало підстави класичному напряму політології пояснювати політичні системи виходячи з положень концепції політичної культури (за Ч. Фостером: політична культура це – сума цінностей і переконань, які розділяються членами суспільства, що розповсюджуються на політичну і урядову діяльність [8, с. 21]).

На думку деяких дослідників, сама політична культура, політика як форма культури і політика як діяльність, яка має відношення до загальної культури суспільства, могла б розглядатися як головний предмет політичної дисципліни. Замість того, щоб брати політичну культуру як атрибут політичної системи, ми б тоді розглядали політичну систему суспільства в культурному плані, тобто як комплекс реальних і ідеальних культурних зразків, що включають політичні ролі і їх взаємовідносини, політичні структури тощо [9, с. 182]. Адже політика виступає структурною частиною культури [10, с. 37]. Вона – результат дії цілого комплексу соціально-економічних, політичних і ідеологічних факторів. В політиці знаходять відображення не тільки існуючі співвідношення сил, політичні процеси, але й накопичені в ході історичного процесу і передані в межах культури уявлення про світ.

Однак термін «політична культура» не відображає всієї багатоманітності відносин між культурою і політикою. На аналітичному рівні можна розділити культуру і політику, взаємовідносини яких містять в собі цілий комплекс можливих категорій, зокрема і труднощі у окресленні поняття «політична культура» зумовлені багатозначністю термінів «культура» і «політика» від яких воно є похідним.

Підвищення ролі культури в суспільно-політичних процесах вимагає перегляду підвалин функціонування і співвідношення культури і політики. Як справедливо зазначено, переважність політичної домінанти над культурною у змістовному розумінні політичної культури (як в Греції, де політику трактували як всеохоплюючу сферу політичного життя), думка про те, що політика – головний вимір громадянської активності, внаслідок чого відбувається політизація суспільства – вияв кризової форми його розвитку [10, с. 27-28].

Культура як спосіб життя в частині історично зумовленого політичного життя є структуруючим елементом політичного простору, що є передумовою політичного життя, метою політичних процесів життєдіяльності, середовищем здійснення найрізноманітніших

форм політичного життя. Культура детермінує життя в середині політичного простору держави, в якому вже можна виділити менші політичні утворення які однак діють по загальним правилам цього простору. Культура нації, класу, групи, індивіда є одним з факторів, що детермінує всі сторони їх діяльності. Знання базових рис конкретної культури допомагає зрозуміти, разом з іншими факторами, чому в одній і тій же ситуації даний суб'єкт поводить по іншому, ніж носій іншої культури, як він зможе повести себе в майбутньому. Тобто це знання виконує не тільки пояснювальну, але й прогностичну функцію.

Жодна політична система не зможе вижити, якщо не існує певної узгодженості між політичними діями, «правилами гри» з одного боку, і тим, що чекає від них народ – з іншої, тому політична система сама по собі – важливий фактор впливу на культуру. Культура екзогенна по відношенню до системи, але між ними існує взаємодія. Культура впливає на політичну систему, на політичні рішення, являє собою досить важливий за значенням фактор впливу на політичне життя, вона багато в чому впливає на вибір форм політичних інститутів, методів і засобів їх функціонування, на їх цілі. Наприклад те, що в результаті буржуазної революції в Англії виникла конституційна монархія, у Франції – республіка, яку змінила імперія Наполеона, а в США – президентська республіка, визначається не тільки їх економічними умовами, але і існуванням історичної традиції, значенням церкви, розстановкою класових сил в суспільстві [11, с. 12].

Культура є підвалиною функціонування керованого процесу політичної взаємодії, що являє собою багатоступеневу, із широким спектром картину розподілу політичних сил, яка дозволяє виявити і окреслити цілі останніх, сукупність зв'язків і відносин між ними, запропонувати вихід з тієї або іншої ситуації. Тобто політика може розглядатися як культура узгодження через компроміс, консенсус групових інтересів [12, с. 8-9].

Культура є тлом, на якому розгортається процес політичної комунікації, передачі, обміну політичною інформацією, який структурує політичну діяльність і формує громадську думку. Через культуру відбувається ціннісно-світоглядне відображення та впорядкування соціально-політичних реалій у вигляді мети, образів, уявлень про майбутнє, формується взірць досконалості, котрий виступає для суб'єктів політики, широких верств населення моделлю бажаного, критерієм оцінки дійсності з позицій віддаленої мети, тобто формуються і розповсюджуються політичні ідеали.

Саме в культурі формується система концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, яка відбиває інтереси, світогляд, умонастрій людей, класів, націй, громадських рухів та інших суб'єктів політики, знання про політичне життя, відображення ставлення, оцінок щодо політичних процесів з позицій їх інтересів, що дає підстави розглядати політичну ідеологію як явище культури. Політика і політична ідеологія як явище культури взаємно доповнюють одне одного і повинні знаходитись в органічній єдності. Так гіперідеологізація політики позбавляє її можливості адекватного реагування на нагальні потреби суспільства, ефективного вирішення назрілих проблем. З іншого боку обмеження простору дії ідеології створює вакуум у системі суспільно-політичних орієнтацій й регуляцій, послаблює соціальні і духовні ресурси політики.

Акультурація в якості процесу взаємовпливу, взаємозбагачення і взаємовдосконалення окремих осіб, груп, народів внаслідок тривалого спілкування розповсюджується і на політичні відносини, оскільки поширюється на ідеї, слова, уявлення про цінності, норми, зразки поведінки, пануючі відносини, інститути тощо. Історія містить чимало прикладів процесу політичної акультурації, таких, зокрема, як культурні впливи Греції на Рим, елінізації Сходу, англійської індустріальної революції, американізації заходу та вестернізації сучасного світу. Процес вестернізації, є чудовою ілюстрацією можливостей впливу культури і політики, в даному випадку західних країн, на життя сучасного людства.

На противагу звичному розумінню політики у царині культури як зовнішніх зусиль державної адміністрації на підтримку міністерств, відомств і закладів культури, сьогодні є сенс говорити про специфічне зрощення культури та політики. У цьому сенсі українським філософом Є. Бистрицьким запропоноване поняття «культурполітики» [13, с. 160]. На його

думку, воно відрізняється від поняття «політичної культури», по-перше тим, що у посткомуністичному сприйнятті останньої, одна з найважливіших гуманітарних проблем нашого часу – проблема взаємодії, взаємозв'язку культури та політики перетворилась на справу поверхового моралізаторства самодіяльних політологів, що апелюють, у найкращому випадку, до політичної освіченості маси та етикету поведінки діючих політиків. По-друге, її слід відрізняти від того розуміння єдності політики і культури, що ми його знаходимо у глибоких розвідках впливу культурних традицій на суспільно-політичну організацію життя тієї або іншої спільноти, наприклад у Макса Вебера («Протестантська етика і дух капіталізму») або взаємовідношення культури і сучасних політичних ідеологій (демократичної, консервативної, неоконсервативної й ін.) у статтях Ю. Хабермаса.

В цілому політико-культурний підхід являє собою спробу інтерпретувати соціологію, культурологію, соціальну психологію в єдину політологічну дисципліну [14, с. 30], яка визнає, що в кожній суспільно-політичній системі, країни існують особливі культурні компоненти, які визначають політичну поведінку людей, надаючи їй той чи інший зміст і направлення, зумовлюють вибір певних політичних рішень, тощо.

Політико-культурний підхід в політологічному дослідженні повинен об'єднати соціокультурний вимір політики [14, с. 30]. Він дозволяє подолати формально-юридичне розуміння політики, традиційний підхід до політики в термінах політичної системи, державно-правових інститутів. Політико-культурний підхід дає можливість визначити, чому однакові за своєю формою політичні інститути діють по-різному в різних країнах, тобто він інтегрує методи соціології, соціокультурології, національної психології тощо в дослідження цих політичних інститутів та політичних процесів.

Використана література:

1. Розова С.С. Проблема предмета методологии науки [Текст] / С.С. Розова // Проблемы методологии науки. – Новосибирск: Наука, 1985. – С.7 – 26.
2. Юдин. Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. [Текст] / Э.Г. Юдин. – М.: Эдиториал УРСС, 1997. – 450 с.
3. Стефанов, Н. Мультипликационный подход и эффективность [Текст] / Н. Стефанов. – М.: Прогресс, 1976. – 251 с.
4. Петров А. Основные концепты компетентностного подхода как методологической категории [Текст] / А. Петров // Alma mater. – 2005. – № 2. – С. 54-58.
5. Амелин В.Н. Социология политики [Текст] / В.Н. Амелин. – М.: Издательство МГУ. – 1992. – С. 92.
6. Феномен нації: основи життєдіяльності [Текст] / Б.В. Попов, В.О. Ігнатов, М.Т. Степико та ін. – К.: Товариство «Знання». – 1998. – 262 с.
7. Одайник В. Психология политики. Политические и социальные идеи Карла Густава Юнга [Текст] : перевод с английского / В. Одайник. – Санкт-Петербург: Ювента, – 1996. – 382 с.
8. Майборода А.Н. Теория этнополитики в западном обществоведении: структура и принципы исследования [Текст] / А.Н. Майборода. – К.: Наукова думка. – 1993. – 228 с.
9. Tuncer R.C. Culture, Political Culture and Communist Society //Political Science Quarterly. – Vol. 88. – №2 (June 1973). – P. 174 – 196.
10. Бебик В.М., Головатий М.Ф, Ребкало В.А. Політична культура сучасної української молоді [Текст] / В.М. Бебик, М.Ф. Головатий, В.А. Ребкало. – К.: Український НДІ проблем молоді, 1996. – 112 с.
11. Бурлацкий Ф.М., Галкин А.А. Современный Левиафан: Очерки политической политологии капитализма [Текст] / М.Ф. Бурлацкий, А.А. Галкин. – М.: Мысль, 1985. – 384 с.
12. Ильин В.В., Панарин А.С. Философия политики [Текст] / В.В. Ильин, А.С. Панарин. – М.: Издательство МГУ, 1994. – 284 с.

13. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності [Текст] / Є. Бистрицький // Демони миру та боги війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби. – К. Політична думка, 1997. – 496 с.
14. Гаджиев К.С. Политическая наука. М.: Международные отношения, 1994. – 398 с.

Ходаковський М. Д. *Политико-культурний похід в політологічному дослідженні.*

В статті розглядається підхід як методологічний інструмент наукового пізнання, розкривається можливість його використання на різних методологічних рівнях наукового дослідження. Значительные научно-методологические возможности дает использование в политологическом исследовании политико-культурного подхода. Связь культуры и политики нашла свое отражение в таких понятиях политической науки как «политическая культура», «культурполитика», «политическая аккультурация» и т.д. На общенаучном методологическом уровне политико-культурный поход это способ преодоления формально-юридического понимания политики, традиционного видения в терминах политической системы и государственно-правовых институтов.

Ключевые слова: методология науки, научное познание, методологический подход, политико-культурный подход.

Khodakivskiy M. *Political and cultural approach to political science research*

The article deals with the approach as a methodological tool of scientific cognition, it opens the possibility of its use at different levels of methodological research. Significant scientific and methodological possibilities gives the use of political studies in political and cultural approach. The ties of culture and politics were reflected in such political science concepts as «political culture», «culturepolitiks», «political acculturation», etc. In general scientific methodological level political and cultural approach is the way of overcoming formal legal understanding of politics, the traditional vision in terms of the political system and state legal institutions.

Keywords: methodology of science, scientific cognition, methodological approach, political and cultural approach.

УДК 316.347

Козлова О. М.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «МЕНТАЛЬНІСТЬ»

Стаття присвячена пошуку витоків ментальності. Сучасний рівень досліджень дозволяє охарактеризувати категорію «політична ментальність» відповідно до завдань політологічного наукового пошуку в галузі соціальної і психологічної детермінованості інституційної, системної і процесуальної сфери політики. Фактором, що обґрунтовує автономність і самодостатність такої категорії, є наявність відповідної предметної реальності.

Ключові слова: ментальність, менталітет, світогляд, політична свідомість.

Відомо, що люди з давніх часів, спілкуючись між собою, приглядалися одне до одного, помічали якісь характерні риси своїх сусідів і давали їм певну характеристику. Так само й кожен народ здавна відрізняв себе від інших народів. Отже, способи пізнати національні відмінності мають дуже давню історію.

«Риси характеру народу мають вплив і на його історичну долю. Національний характер став предметом вивчення у всіх культурних націй», - писав Ігор Сікорський [4, с. 66].

Ментальність (від латинського mens – розум, мислення, спосіб мислення, душевний склад) – полісемантичне поняття для визначення рівнів мислення, що не обмежується сферою усвідомленого. Вперше вживається Р. Емерсоном 1856 року, але широкого вжитку набуває лише у 20-ті роки ХХ століття, передусім у Франції, зокрема у Марселя Пруста, в третьому томі («Германт») епопеї «В пошуках втраченого часу» (1921). У науковий вжиток